کنترل سیلاب و کاهش خسارت های ناشی؛

با اجرای دقیق مصوبات شورای عالی شهرسازی

■ محمد صالح زاده *

سیل در حقیقت افزایش ارتفاع آب رودخانه، بیرون‌زدن آب از آن و اِشغال بخشی از دشت‌های حاشیه رودخانه می‌باشد که می‌تواند با غرقاب نمودن منطقه باعث وارد آمدن خسارات بر ساختمان‌ها، تاسیسات و تجهیزات عمومی و شهری – روستایی، تلفات انسانی و دامی است. در مواردی نیز سیل می‌تواند ناشی از افزایش سطح آب دریاچه و دریا باشد که در این موارد جریان بادهای شدید تاثیر زیادی خواهد داشت. در هنگام بارش باران و برف؛ مقداری از آب جذب خاک و گیاهان، درصدی تبخیر، باقیمانده جاری شده و "رواناب" را تشکیل میدهد. سیلاب زمانی رخ می‌دهد که خاک و گیاهان نتوانند بارش را جذب نموده و در نتیجه کانال طبیعی رودخانه کشش "گذردهی رواناب" ایجاد شده را نداشته باشد. بطور متوسط تقریبا ۳۰ درصد بارش به رواناب تبدیل شده که این میزان با ذوب برف افزایش می یابد. طبق آماری منتشر شده از سوی سازمان جهانی؛ از سال ۱۹۸۸ تا ۱۹۹۷ حدود ۳۹۰۰۰۰ نفر در اثر بلایای طبیعی در جهان کشته شدند.که ۵۸ درصد مربوط به سیلاب، ۲۶ درصد در اثر زلزله و ۱۶ درصد در اثر طوفان، بلایای دیگر بوده است. خسارات کل در این دوره حدود ۷۰۰ میلیارد دلار تخمین زده شد،که سهم سیلاب در این ۱۰ سال؛ ۳۳ میلیارد دلار ارزیابی شده بود.

...

تجارب مهار سیل با سیل بند در چین

در زمان های گذشته؛ کشور چین کناره های "رودخانه زرد"؛ سیل بندهای طویلی احداث کرد. تصور سازندگان این سیل بندها این بود که با محدود کردن رودخانه، احداث سیل بندها موجب افزایش سرعت، فرسایش و عمیق تر شدن بستر شده و در نتیجه گذردهی رودخانه افزایش می یابد. اما بر خلاف تصور اولیه، احداث سیل بندها موجب بالا آمدن بستر رودخانه گردید و بجای آن در گستره وسیعی رسوب گذاری شد. این امر در محدوده سیل بندها صورت می گرفت. با بالا آمدن بستر رودخانه اجباراً ارتفاع سیل بندها نیز افزایش یافت و پس از گذر زمان؛ بستر رودخانه در برخی نقاط به حداکثر ۲۱ متر بالاتر از دشتهای اطراف رسید. در سال ۱۸۸۷؛ یکی از بدترین سیلابهای تاریخ در این رودخانه بوقوع پیوست و یک میلیون نفر در اثر این سیلاب کشته شدند. سیل بندهایی که در قرون وسطی بر رودخانه های پو ، دانوب ، راین ، رون و ولگا احداث شد، در قرن بیستم با برنامه احیاء جنگلها و احداث مخازن تقویت شدند. بطور کلی روشهای اصلی برای مهار سیلاب که از زمان های دور بکار گرفته می شوند؛ شامل: احیاء جنگلها ، احداث سیل بندها ، سدها ، مخازن و کانالهای سیلاب بر می باشند.شهر؛ محل تمرکز شهروندان و تجمع فعالیت های آنهاست. افزایش توسعه شهرسازی و علل خصوص رشد فزاینده شهرنشینی کشورهای در حال توسعه، باعث افزایش احتمالی خسارت ها می شود. به همین خاطر وقوع سیل و ایجاد خسارت جانی و مالی در پی آن ، همواره مورد توجه بوده است. لزوم توجه به مقوله شهرسازی و تاثیر آن در کاهش تشدید اثرات سیلاب ها موضوع مهمی است که در کشورمان از لحاظ بکارگیری متخصصان این حیطه در سازمان های دولتی ، عمومی غیردولتی و خصوصی مختلف مربوط بسیار ضعیف عمل می شود. طی سالهای اخیر در سراسر کشور؛ سیل، باعث خسارت های مختلفی شده است. میتوان گفت: بیشترین خسارت ها متاسفانه به خانه های مسکونی وارد گردیده است. ساخت و ساز در حریم و بستر رودخانه که طبق قانون غیر مجاز است. باعث به وجود آمدن خسارات به وقوع پیوسته‌ی سیل و تخریب کاربری های مسکونی همجوار بر بستر رودخانه‌ها شده است. جلوگیری از این ساخت و سازهای غیر مجاز، حفظ حریم رودخانه ها و وجود مسیل هایی برای عبور رواناب میتواند نقش بسیار مهمی را در کاهش خسارات وارده سیل داشته باشد. میبایست در اجرای طرح های توسعه شهری با انجام مطالعات و برنامه ریزی مدون از حریم و بستر رودخانه ها محافظت شود و با عدم تجاوز به آنها باعث پیشگیری از وقوع، کنترل سیلاب و کاهش خسارت‌های ناشی از سیل باشیم.نظریه‌هایی که در عوامل موثر بر وقوع سیلاب دخیل هستند؛ بر دو دسته تقسیم بندی می شوند: عوامل طبیعی (مقدار و شدت و تعدد دفعات بارندگی، ناهمواری زمین، پوشش گیاهی و ..)، عوامل انسانی (تغییر پوشش گیاهی، آتش‌زدن جنگل، قطع درختان، ساخت‌وساز در بستر رودخانه‌ها، برداشت بی‌رویه شن و ماسه، تغییر کاربری زمین، تجاوز به حریم رودخانه، عدم رعایت حریم رودخانه‌ها و مسیل‌ها، عدم رعایت اصول صحیح مطالعه، طراحی و اجرای پروژه‌ها، دستکاری و مسدود نمودن مسیل‌ها و رود خانه ها و....)

...

عدم رعایت اصول صحیح مطالعه، طراحی و اجرای پروژه ها

در طرح آمایش سرزمین اولین لایه طبیعت است که پس از آن دیگر لایه ها(اجتماعی،اقتصادی،کالبدی و..) در برنامه مذکور بررسی می‌شود. لایه طبیعی متشکل

از (هیدورسفر، اتمسفر و لیتوسفر) است. که در ترکیب هیدروسفر(آب) و لیتوسفر(خاک) به جریان های آبی ثابت(چشمه و دریاچه) و جریان آبی متغیر(رودخانه و مسیل) خواهیم رسید. اینجاست که سیل مطرح می‌شود! در واقع در همان لایه ابتدایی در طرح آمایش سرزمین که "مقیاس ملی" دارد به آن پرداخت شده است. همان‌گونه که از اسم جریان آبی متغیر مشخص است ، ثبات فضایی و مکانی ندارند. دبی مسیرآب رودها و آبگیرها کاملا متغیر است. گاهی کاملا خشک با دبی لحظه‌ای صفر، و گاهی با دبی باورنکردنی آب دارند. سیل جریان متغیر غیرقابل پیش بینی است. در آمایش سرزمین اولین لایه که در محیط طبیعت تنظیم می شود ، لایه سیل است. در هر منبع علمی شهرسازی با یک برنامه ریزی منطقه ای - راهبردی "سیل" به عنوان یک لایه مطرح شود. مطالعات اولیه آمایش سرزمین در ایران که توسط (مهندسین مشاور ستیران) در دهه ۵۰ انجام شد ، در این مطالعه بخش طبیعی (سیل و زلزله) را شاهد هستیم. و همچنین در همین طرح آمایش (ستیران) مطالعه ای با عنوان (آب های سطحی تهران) به چشم میخورد. این مطالعات که روند خوب مطالعاتی و برنامه ریزی را توسط مهندسین مشاور خارجی و داخلی طی نموده اند که متاسفانه با قرارداد های همسان تیپ ها (شرح خدمات کارفرما) ، امروزه هنگام قرار داد ، مشاور را با مشکلاتی مواجه می نماید. تیپ همسان ۱۲ نیز به کلی ضد محیط زیست و طبیعت است که دارای یک مکانیسم یا ساز و کار اشتباه است. یکی از مشکلات بحث حق الزحمه مشاور است که بسیار کمتر از میزان واقعی آن دیده می شود و مشاور توان انجام مطالعات را به تنهایی ندارد که مجبور میشود از دیگر ارگان ها استعلام نماید. به عنوان مثال : مشاور مجبور میشود از وزارت نیرو در مورد مسیل ها استعلام نماید. درباره این نوع ساز و کار اشتباه (دکتر بهزاد فر) فرمودند : شیوه و ساختار مطالعات در برنامه ریزی ایراد دارد ، با همین مشکلات طرح های توسعه شهر تصویب می شود.با این شرایط؛ طرح های مصوب شده ، تا چه میزان عملیاتی می شوند ؟ آیا برای مطالعه در توسعه شهرها ارزش قایل می شویم؟مطالعه ای که بر اساس استعلام شکل می گیرد، و مهندسین مشاوری تحت فشار شرح خدمات کارفرمایان مچاله می شوند. طرح هایی که به صورت غیرعملیاتی تصویب می شوند و مشخصا در بحث اجرا با تصمیمات عجولانه از هویت راهبردی شان کاسته خواهد شد.

...

پیش بینی سیل بافق توسط فرد بومی

استاد مصطفی بهزاد فر (دانشگاه علم و صنعت) در خاطره ای از زمان دانشجویی اش اشاره دارد : در سال ۱۳۵۹ در بافق یزد مطالعه می کردم ، بافق یک منطقه کویری است، هنگام مشاهده ساخت وساز راه آهن ، اولین سوالم این بود؛ که چرا اینجا در بیابان بدون عارضه توپوگرافی آنقدر پل ساخته اند ؟! همکاران گفتند : اینجا کویر است. و مناطق کویری به پل های بیشتری نیاز دارند. چون مسیر آبراهه‌های خطرناک بیشتری دارند. حدود اواخر تابستان بود که با یکی از افراد محلی آشنا شدیم ، او گفت : ممکن است فردا سیل بیاید. بنده سخن او را باور نکردم تا اینکه سیل غیر قابل تصوری در تابستان کویر بافق رخ داد. پیش بینی آن پیرمرد بومی کاملا درست بود و نشان داد که سیل قابلیت مشاهده تاریخی دارد. بر اساس یک اصل علمی زمین شناسی احتمال زیادی در وقوع مجدد هر اتفاقی وجود دارد، متاسفانه در کشور ما توجه چندانی به این مسایل علمی و تخصصی نمی شود. تاکید راهبردی در برنامه ریزی منطقه ای از مسایل مهم شهرسازی است که در طرح ها و برنامه ها بایستی اتخاذ شود ؛ سیل همیشه در حال آمدن است. داده هایی در طبیعت وجود دارد ، که میتوان آنها را پیدا کرد تا بتوان گستره و احتمال سیل را حدس زد. سه شیوه میدانی وجود دارد : مصاحبه ، مشاهده و مطالعه . که ساده ترین شیوه آن مطالعه است.

طی دهه های مختلف در کشور سیلاب های مختلفی به وقوع پیوسته اند. سیل گلابدره و تجریش ، قم ، لرستان، کرمانشاه، گلستان فارس ، سیستان و بلوچستان ، گیلان و سایر استان ها. که هرکدام باعث وارد آمدن خسارات متعدد و تلفات جانی داشته اند. بارندگی شدید در سال ۱۳۶۵؛ شهر تهران برای چند روز درگیر آب گرفتگی های شدید شد ، در ۴ مرداد ۱۳۶۶ وقوع سیل گلابدره و دربند نزدیک به ۳۰۰ نفر کشته و بیش از ۶۵۰ مجروح به جای گذاشت. بیش از ۵۰۰ ساختمان تخریب شد و بیش از ۸۰ میلیارد تومان خسارت به بار آمد. پس از گذشت یک دهه از این سیلاب ها در پایتخت ؛ در دهه ۸۰ اقداماتی از سوی مدیریت شهری در مناطق مختلف تهران صورت گرفت. از جمله این اقدامات میتوان به شبکه آبهای سطحی که از مقیاس محله شروع ، تا نواحی ، مناطق و سراسر پایتخت را فرا گرفت. در طراحی شهری معابر به شیب معابر توجه خاصی شد ، و در نقاط مختلف چاه های جذبی زیادی حفر شد. ساماندهی مسیل ها و کانال ها در دستور کار قرار گرفت. حوضچه های رسوب گیر به تعداد قابل توجهی احداث شد. و تونل های انتقال آبهای سطحی نظیر : خیام ، نواب ، شهرداری و هفده شهریور تکمیل شد. همه این اقدامات سبب افزایش ایمنی شهر در برابر سیل و سیلاب انجام شد. پس از این اقدامات در بارندگی های با حجم زیاد در سال های ۸۹ و ۹۱ نشان داد که تهران آن آسیب پذیری سابق را ندارد.

پس از گذشت دهه ۹۰ ؛ تغییرات مخرب مختلف از جمله ؛ تغییرات اقلیمی ، تغییرات طبیعی و علل خصوص تغییرات انسانی این بار در سطح کشور باعث وقوع سیل هایی شده، که سرآغازش دهه پیشین در برخی از استان ها (تاکید به نوروز ۹۸) بود. تابستان (مرداد) ۱۴۰۱ با اعلام یک جو نابسامان هوایی مجدد شاهد وقوع سیل در استان های کشور هستیم. که میتوان به امامزاده داوود (تهران) ، فیروز کوه ، سیستان و بلوچستان ، یزد و ..اشاره داشت. برخی از استان های دیگر هم در حال آماده باش هستند.

در یکی از مصاحبه های دکتر اصغر نصیری (شهردار سابق منطقه ۴ تهران) در سالهای دهه ۶۰ که باران های زیادی نیز در آن سالها مدیریت شهری تهران را به چالش کشانده بود ، بیان نموده است : در تهران بر اساس نقشه های قدیمی ۴۰۰ قنات وجود دارد ، اما در نقشه تهیه شده در سال ۱۳۸۵ ؛ ۵۰۰ قنات را نشان می دهد. بنابراین نزدیک به ۱۰۰۰ کیلومتر قنات در شهر تهران وجود دارد. از این تعداد ۱۵۰ قنات فعال و مابقی متروکه هستند. عمق قنات های تهران ۳ تا ۱۰۰ متر بودند. بارندگی های زیاد در تهران دهه ۶۰ ، سخت ترین کار مدیریت شهری بنده در آن دوره بود. رشته قنات های موجود در منطقه ۴ محدوده پاسداران(گلستان و بوستان) بود که آبهای سطحی و آبهای ناشی از بارندگی وارد قنات ها می شدند و از زیر زمین خانه های مسکونی محدوده بیرون می زدند. شهرداری یک سری اطلاعات سنتی داشت. آقای ماندگار خدا رحمتش کند ، او مقنی بود و در سازمان پارک های شهرداری تهران مشغول بود. و از تمام اطلاعات قنات ها آگاه بود. او با توجه به مکان خانه ای در گلستان که دچار آبگرفتگی شده بود ، مسیر قنات مربوطه و روش قطع آب را اعلام نمود. اطلاعاتی که شهرداری و مدیریت شهری تهران داشت ، همین افراد بودند. اسناد دیگری نداشتیم. و به هیچ عنوان نمی دانستیم شهرداری باید در مواقع سیل و سیلاب باید چه کار کند ؟ بعدها و در دهه های بعد شرایط بهتر شد. و مطالعات گسترده تری توسط متخصصین انجام شد. شورای عالی شهرسازی و معماری ایران که در سال ۱۳۵۱ تاسیس شد ، و دارای وظایف و اختیارات در این حوزه است. ارزیابی و شناخت مشکلات و موانع پیشرفت کار طرح‌ها، تدوین گزارش سالیانه ارزیابی و کنترل طرح‌ها و برنامه و.. شورای عالی برای طرح‌ها و لوایح متشکل از کمیته‌های فنی متعددی است. تهیه معیارها، ضوابط و آیین‌نامه‌ها، نظارت بر تهیه طرح های جامع و تفصیلی، ابلاغ مصوبات شورای عالی و ... .

مصوبه پیرامون وقوع سیل در کشور؛ پدیده وقوع سیل در برخی از شهرها و روستاهای کشور را مورد بررسی قرار داد و ضمن استماع گزارش های مراجع استانی، وزارت نیرو، مرکز مطالعات و تحقیقات راه و شهرسازی، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری و دبیرخانه شورای عالی شهرسازی و معماری اذعان میدارد که بخشی از خسارات وارده بر شهرها و روستاهای کشور به دلیل شدت بالای بارش اجتناب ناپذیر بود اما بخش قابل توجهی از سیلاب ها با اقدامات سطوح و مقیاس های مختلف قابل کنترل، حذف یا تعدیل است. که عزم جدی کلیه مراجع مرتبط را در حوزه های شهری، فراشهری و بخش های مختلف حاکمیت را طلب می کند. شورای عالی شهرسازی و معماری با استناد به این مصوبه در راستای تکلیف صریح و قانونی خود مبنی بر ایجاد هماهنگی بین تصمیمات و برنامه‌های دستگاه مختلف به منظور ایجاد محیط زیستی بهتر برای مردم بر مجموعه ای از تدابیر و تکالیف لازمه الرعایه جهت دستگاه های مرتبط اعلام می نماید.

...

تهیه و تدوین اسناد فرادست مرتبط با کاهش خطر سیل

وزارت راه و شهرسازی با همکاری سایر دستگاه های مرتبط و بهره گیری از توان علمی و تخصصی کشور؛ تهیه نقشه‌های پهنه‌بندی خطر سیل با تاکید بر سکونتگاه های شهری و روستایی کشور با رویکرد کاهش خطر، تغییر نگرش از جمع‌آوری و دفع آبهای سطحی شهر به مدیریت سیلاب‌های شهری با رویکرد پیشگیرانه در سطح حوزه آبخیر بالادست، ضوابط مربوط به استقرار کاربری و فعالیت در حرایم کمی و کیفی رودخانه ها و مسیل ها از سوی وزارت نیرو ، مجموعه آموزه ها و تجارب تاریخی معطوف به مدیریت و کنترل، تاکید بر عدم توسعه شهری در پهنه های سیل خیز و سیل‌گیر، راهکار تصویب شده در مورد عرصه‌های طبیعی پیرامون شهرها اعم از جنگل و مرتع از طریق پیشنهاد پهنه‌هایی نظیر طرح آبخیز داری، کمربند سبز حفاظتی، توسعه جنگل کاری و پارک های جنگلی در طرح های توسعه و عمران حفاظت گردد.

وزارت راه و شهرسازی تدابیر لازم جهت تقویت ضمانت اجرایی قوانین و برخورد قضایی با تخلفات شهرسازی و جرم انگاری این تخلفات در قالب تهیه آیین نامه جامع کنترل شهرسازی و ارایه به مراجع تصویبی، طرح های آبخیز داری و آبخون داری در سطح حوزه های آبخیز مشرف بر شهرها با راهبری وزارت جهاد و کشاورزی و مشارکت شهرداری ها با هدف کنترل سیل و رسوب ورودی به شهرها انجام گردد،در این اقدامات عمیلاتی سازمان برنامه و بودجه کشور مساعدت نماید. علامت گذاری دقیق و شفاف حرایم کمی و کیفی رودخانه ها توسط وزارت نیرو به منظور استفاده از ظرفیت پایش عمومی و نظارت های اجتماعی. در روستاها نیز بنیاد مسکن انقلاب اسلامی موظف است؛ تا طی برنامه زمانی معین ، اولویت روستاهای واقع در ساختگاه های ناپایدار را شناسایی و اقدامات لازم را در جهت ایمن سازی و پایدار سازی و در صورت نیاز جابجایی آنها در چارچوب احکام و ضوابط طرح های توسعه و عمران ناحیه ای و منطقه ای فراهم نماید ، و ممنوعیت صدور هرگونه پروانه ساختمانی و تعیین کاربری متعارض در حریم و بستر وردخانه ها و مسیل ها.

وجود مصوبات شورای عالی؛ ضوابط ها و لوایح را نمیتوان نادیده گرفت ، اما مطلب حایز اهمیت در مرحله عملیاتی و اجرا شدن آن توسط سازمان های اجرایی است. موضوع بسیار مهم ممنوعیت صدور هرگونه پروانه ساختمانی و تعیین کاربری در حریم و بستر رودخانه ها و مسیل ها را که در مصوبه شورای عالی تصویب شده است. در سراسر کشور شاهد آن هستیم که توسط عده ای افراد سودجو و سازندگان غیررسمی رعایت نمی شود. در واقع سیل فارس ۱۳۹۸ و تهران ۱۴۰۱ ؛ تغییر بستر رودخانه کن، احداث آپارتمان‌های فراوان در حریم رودخانه و استحصال بی‌قاعده شن و ماسه باعث شده تا بارش نامتعارف شدید در فصلی نامتعارف، جاری شدن سیل را در پی داشته باشد. طبق بررسی های انجام شده بسیاری از کارخانه های شن و ماسه در حریم و بستر وردخانه قرار دارند که تخلفی آشکار از قانون است. البته در سیل اخیر گرم شدن دمای زمین و افزایش میزان بخار آب، بی‌توجهی رانندهها به پارک خودرو در جاهای خطرناک را نیز باید در نظر داشت.

درسالهای اخیر بارها هشدار داده شد برای مقابله با سیلاب ها ؛ همه ارگان‌های مسئول (وزارتخانه های راه وشهرسازی، نیرو، وزارت کشور ، جهاد کشاورزی، فرمانداری، شهرداری، شورای‌عالی شهرسازی و معماری، شورای شهرستان تهران، سازمان صنعت، معدن و تجارت استان، سازمان آب، بنیاد مسکن و...) در کنار هم قرار گیرند و نسبت به ساماندهی وضعیت پیش آمده، احیای رودخانه‌ها و جلوگیری از ساخت‌وسازهای غیرمجاز اقدامات لازم را انجام دهند. برای مقابله با این حوادث تعامل همه ارگان ها و سازمان و همراهی با مدیریت شهری الزامی است. با وجود همه هشدارها و اقداماتی که در زمینه کنترل و هدایت سیل انجام می‌دهند، نیازمند تعامل دستگاه‌ها برای پیشگیری از حادثه است. با این حال، با رخداد حادثه‌های این چنینی ، شهرداری را بیش از دیگر نهادها، در معرض انتقاد قرار می‌گیرد. در بارندگی‌های این چنینی شاهد هستیم که زباله‌ها در گلوگاه‌ها انباشته و منجر به آب گرفتگی شده‌اند و زمانی که نیروها برای رفع مشکل اعزام می‌شوند، انبوهی از زباله‌ها را مشاهده می‌کنند. که در این باره شهرداری باید مدیریت منسجمی اجرا نماید. حکایت تلخ قطع درختان و عامل قاچاق چوب که منفعت اقتصادی بالایی برای قاچاقچیان چوب دارد ، تغییر کاربری های افسار گسیخته ، زمین خواری و تجاوز به حریم رودخانه های خروشان با نیت های نادرست و ضد محیط زیستی ، زیاده خواهی سودجویان و زمین خواران ، تعرض و تجاوز به حریم رودخانه و عرصه های منابع طبیعی و .. همه این ها جز عوامل مخرب انسانی است که درطی مدتها در شهرها و روستاها دیده می شود.

با استناد به بند ۸ مصوبات شورای عالی با همکاری دیگر متولیان این حوزه و همچنین دستگاه قضا طبق مصوبه پیرامون وقوع سیل در کشور ؛ تدابیر لازم جهت تقویت ضمانت اجرایی قوانین و برخورد قضایی با تخلفات شهرسازی و جرم انگاری این تخلفات و همچنین با استناد به بند ۱۸ قانون فوق؛ اقدام قاطع و موثر توسط نهادهای مرتبط ؛ شهرداری و وزارت نیرو در برخورد با ساخت و سازهای واقع در حریم و بستر رودخانه و مسیل ها ، قلع و پاکسازی مستحدثات غیرمجاز واقع در مواضع مذکور انجام و از صدور آرای کمیسیون ماده ۱۰۰ منجر به اخذ جریمه برای تخلفات واقع در حریم ، بستر رودخانه و مسیل ها خودداری گردد.

*دانشجوی مقطع کارشناسی ارشد شهرسازی دانشگاه گیلان

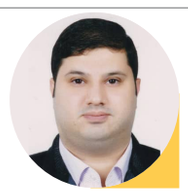

گردآورنده: مهندس مجید رمضانپور

فقط ۲.۵ درصد رتبه‌های برتر کنکور از مدارس دولتی

امسال آخرین سال از برگزاری کنکور به شکل حاضر بود و قرار است در سال آینده دوبار در سال برگزار شود. نفرات برتر کنکور فعلی معرفی شدند و نتیجه‌ی این کنکور شگفت انگیز بود.

روزنامه «فرهیختگان» نگاهی آماری و قابل تامل به کنکور امسال داشته که در ادامه متن می‌خوانید.

...

۱ یک‌میلیون و ۴۸۹ هزار و ۲۲۰ نفر، داوطلب شرکت در نخستین کنکور قرن جدید بودند که از میان آنها یک‌میلیون و ۳۰۸ داوطلب در ۴۱۷ شهر کشور طی چهارروز به رقابت پرداختند و بالاخره یک‌میلیون و ۱۵۷ نفرشان معادل ۸۹ درصد کل شرکت‌کنندگان مجاز به انتخاب رشته شدند. داوطلبانی که در بازه زمانی ۱۷ تا ۲۲ مردادماه امسال باید اقدام به انتخاب رشته کنند.

۲ نگاه آماری به ترکیب جغرافیایی داوطلبان امسال نکات قابل‌توجهی را در بردارد؛ به‌طوری‌که از مجموع ۴۰ داوطلبی که از سوی سازمان سنجش به‌عنوان برترین‌ها معرفی‌شده‌اند، ۱۴ نفرشان از شهر تهران بوده‌اند که نشان می‌دهد ۳۸ درصد از تهرانی‌ها توانسته‌اند در هر پنج گروه جزء نفرات برتر قرار بگیرند. تهرانی‌ها در گروه آزمایشی ریاضی و علوم انسانی ۴۰ درصد رتبه‌های نخست را از آن خود کردند و در گروه هنر هم از بین پنج نفر اول، چهار نفر از تهران بودند.

۳ پنج نفر از دانش‌آموزان یعنی ۱۳ درصد برترین‌های کنکور از مشهد بوده‌اند که پس از تهران بزرگ‌ترین بلوک جغرافیایی قبولی‌ها را دارند. پس از آن اراکی‌ها و تبریزی‌ها مشترکا رتبه بعدی را به‌لحاظ جغرافیایی از بررسی رتبه‌های برتر به‌دست می‌آورند. بروجن، شهربابک، سبزوار و نیشابور چهار شهر دارای رتبه‌هایی هستند که دانش‌آموزانش با وجود عدم سکونت در مرکز استان موفق به کسب رتبه‌ای از بین یک تا ۱۰ شدند.

۴ بررسی ترکیب جنسیتی داوطلبان هم آمارهای جالبی را نشان می‌دهد. به‌طوری‌که داوطلبان پسر دست برتر را داشته‌اند و تنها ۱۲ نفر از برترین‌ها را دختران تشکیل می‌دهند، یعنی ۳۰ درصد از کل داوطلبان دختری که در کنکور ۱۴۰۱ شرکت کردند، راه خودشان را میان برترین‌ها بازکرده‌اند.

اما این آمار زمانی جالب‌تر می‌شود که نگاهی به پنج نفر اول گروه زبان‌های خارجی و ریاضی و فنی بیندازیم و در میان آنها حتی یک اسم هم از داوطلب دختر به چشم نیاید. درمقابل آنها هم ۵۰ درصد از ۱۰ نفر برتر علوم انسانی را دختران تشکیل می‌دهند.

۵ یکی از نکات جالب کنکور امسال در گروه علوم انسانی نیز انتخاب دو داوطلب در رتبه هفتم است که ازقضا هر دو نفر نیز از داوطلبان دختری هستند که از استان تهران در کنکور شرکت کرده بودند. هر دوی آنها نه‌تنها در دروس تخصصی، بلکه در دروس عمومی هم نتوانستند حتی یک امتیاز نسبت به دیگری بیشتر به‌دست آورند.

۶ دست برتر مدارس استعداد درخشان در دو گروه آزمایشی هم از دیگر موضوعاتی است که نمی‌توان به‌راحتی از کنار آن گذشت. امسال ۱۰ نفر اول گروه علوم تجربی و همچنین پنج نفر اول گروه زبان، در مدارس استعداد درخشان درس خوانده‌اند. یعنی در عمل سمپادی‌ها راه را حتی روی دانش‌آموزان مدارس غیرانتفاعی در این دو گروه بستند.

مدارس تیزهوشان و سمپادی‌ها امسال هم توانسته‌اند گوی سبقت را از دست دیگر دانش‌آموزان بگیرند و به‌نوعی یکه‌تاز رسیدن به دانشگاه‌های مطرح کشور شوند. این موضوع درباره برترین‌های کنکور امسال شرایط عجیب‌تری به‌خود گرفته است. به‌طوری‌که از بین ۴۰ داوطلب برتر کنکور امسال، تنها ۲ نفر یکی در مدرسه دولتی و دیگری در مدرسه نیمه‌دولتی درس خوانده بودند. ۲۹ داوطلب یا به بیان دیگر ۷۲ درصدی کل رتبه‌های برتر در مدارس استعدادهای درخشان تحصیل کرده‌اند.

بعد از آنها، این مدارس غیرانتفاعی هستند که در رتبه دوم قرار دارند و ۲۳ درصد از داوطلبان را برای ماراتن کنکور امسال آماده کرده‌اند، مدارسی که هزینه‌های سرسام‌آور آنها این روزها بر کسی پوشیده نیست و با شرایط اقتصادی امروز، امکان تحصیل در آنها برای بخش قابل‌توجهی از خانواده‌های غیرممکن است.

مقایسه این آمار با ترکیب مدارس رتبه‌های برتر سال ۹۹ نشان از رشد سهم سمپادی‌ها دارد. در آن سال دانش‌آموزان استعدادهای درخشان ۶۷ درصد، غیرانتفاعی ۱۸، نمونه دولتی ۱۰ درصد و دولتی‌ها ۵ درصد رتبه‌های برتر را در اختیار داشتند.

البته باید توجه داشت بررسی سهم مدارس نیازمند نگاه جامع‌تری در بین رتبه‌های بیشتری است، برای مثال بررسی رتبه‌های زیر سه‌هزار اول در پنج گروه ریاضی، انسانی، تجربی، زبان و هنر در سال ۹۹ را که حدود ۱۲ هزار داوطلب را شامل می‌شد، ۳۷درصد استعداد درخشان، ۲۲درصد نمونه‌دولتی، ۱۹درصد غیردولتی و ۱۲درصد دولتی بودند، در این میان سهم مدارس هیات امنایی ۵.۵ درصد و شاهد هم ۲درصد بوده است. هرچند با این وجود هم سهم سمپادی در بین رتبه‌های برتر کنکور بیش از سایر مدارس است.

...

در این باره عضو کمیسیون آموزش و تحقیقات مجلس با انتقاد از جاماندن دانش‌آموزان مدارس دولتی عادی از جمع رتبه‌های برتر کنکور به برخی عوامل زمینه‌ساز این وضعیت اشاره کرد.

به گزارش صبح تازه؛ احمد حسین فلاحی درباره نتایج کنکور امسال و جای خالی دانش‌آموزان مدارس دولتی عادی در میان رتبه‌های برتر اظهار کرد: تنوع مدارس باعث شده تا ترکیب دانش‌آموزان در مدارس به‌هم بریزد به گونه‌ای که مدارس دولتی عادی از دانش‌آموزان تیزهوش خالی شود.

وی افزود: تنوع مدارس باعث شده است تا معلمان بهتر به مدارس خاص اختصاص یابند، از سوی دیگر مدارس دولتی عادی با کمبود ۲۶۰ هزار معلم مواجه هستند و این بر کیفیت تأثیر منفی دارد، در چنین شرایطی چگونه می‌توان از مدارس دولتی حمایت کرد؟

عضو کمیسیون آموزش و تحقیقات مجلس گفت: هم‌اکنون آموزش و پرورش با کمبود ۳۰۰ هزار نیروی آموزشی و خدماتی مواجه است در چنین شرایطی طبیعی است افت کیفیت آموزشی داشته باشیم و دانش‌آموزان مدارس دولتی عادی عملکرد ضعیف‌تری از خود نشان دهند.

فلاحی متذکر شد: برای جبران این وضعیت باید معلم و نیروهای پشتیبانی مورد نیاز مدارس دولتی عادی را تأمین کرد، از سوی دیگر برای تربیت و توانمندسازی معلمان برنامه‌ریزی کنند، بی‌توجهی به این مسائل بر کیفیت آموزش تأثیر منفی دارد و باعث شده جایگاه ایران در منطقه به رتبه ۱۲ برسد.

پیش از این خسرو ساکی رئیس سابق مرکز سنجش وزارت آموزش و پرورش نیز گفته بود: «در آزمون سراسری سال ۹۹-۹۸، ۸۳.۹۴ درصد رتبه‌های زیر ۳ هزار برای مدارس استعدادهای درخشان، نمونه‌دولتی، غیردولتی و شاهد بودند و این مدارس ۳۱.۸۷ درصد دانش‌آموزان را تحت پوشش قرار می‌دهند.

کنکور هم نتوانسته عدالت آموزشی را در بین تنوع مدارس فراهم کند و این اتفاق همچنان ادامه خواهد داشت؛ اگر توزیع معدل دانش‌آموزان را مبنا قرار دهیم، نمرات دانش‌آموزان مدارس خاص نسبت به نمرات دانش‌آموزان مدارس دولتی عادی همانند نتیجه کنکورشان بهتر است. بنابراین مبنای پذیرش نتایج کنکور سراسری باشد یا نتایج امتحانات نهایی در تحقق عدالت آموزشی تفاوتی ایجاد نمی‌کند».